

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี ๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

ผศ.(พิเศษ) ชยติ ทศนวงศ์วรา
นายธนรัฐ อยู่สุขเจริญ
นายสถิตย์สถาพร สังกรณีย์

กศ.บ. (ดนตรีศึกษา), M.A. (Ethnomusicology)
กศ.บ. (ดนตรีศึกษา), ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา)
อ.บ. (สังคีตศิลป์ไทย), ศศ.ม. (ดุริยางคไทย)

ผู้ตรวจ

รศ. ธรณีส หินอ่อน
ดร.จาวุฒิ นวลโย

กศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์ไทย), ศศ.ม. (ดุริยางคไทย)
กศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์ไทย), ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา),
ปร.ด. (ดุริยางคศาสตร์)
ค.บ. (ดนตรีศึกษา), ศศ.ม. (ดนตรี)

บรรณาธิการ

รศ. จริญญา กาญจนประดิษฐ์
ผศ. ดร.เทพิกา รอดสการ

กศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์ไทย), ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา)
กศ.บ. (ดนตรีศึกษา), กศ.ม. (การอุดมศึกษา),
ศป.ด. (ดุริยางคศิลป์)

จัดพิมพ์โดย บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

ฝ่ายการตลาด, ฝ่ายผลิตและจัดส่ง, ฝ่ายการเงินและบัญชี :

๖๕/๑๐๕ หมู่ ๑ ซ.พระแม่การุณย์ ต.บ้านใหม่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐
โทร. ๐ ๒๕๘๔ ๕๘๘๕, ๐ ๒๕๘๔ ๕๕๕๓, ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๘๐-๒ โทรสาร ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๖๓, ๐ ๒๕๖๒ ๒๓๑๓

ฝ่ายวิชาการ :

๘๖/๑๒๒ ถ.เทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐
โทร. ๐ ๒๕๕๔ ๓๘๑๘-๒๐, ๐ ๒๕๕๓ ๘๑๖๘-๕ โทรสาร ๐ ๒๕๘๐ ๒๕๒๓

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-616-07-2617-2

ราคา ๙๒ บาท

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ดนตรี ๑ เล่มนี้ ได้เรียบเรียงขึ้นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๒ ดนตรี ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

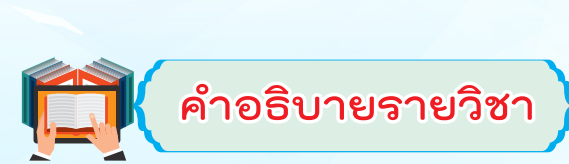
หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือลงมือทำ (Active Learning) มีการสร้างเสริมสมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project - Based Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง นำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการค้นคว้า สำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ ซึ่งเป็นสมรรถนะที่สำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่าของศิลปะ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๑๒ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย	๒. เครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทย และดนตรีพื้นเมือง
๓. องค์ประกอบของเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน	๔. โน้ตไทย : การอ่านและการบันทึก
๕. การขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน	๖. การปฏิบัติเครื่องดนตรีไทยและศัพท์สังคีต
๗. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีสากล	๘. เครื่องดนตรีสากลและวงดนตรีสากล
๙. องค์ประกอบของดนตรีสากล	๑๐. โน้ตสากล : การอ่านและการบันทึก
๑๑. การขับร้องเพลงสากลและเพลงไทยสากล	๑๒. การปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลและศัพท์สังคีต

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ฝ่ายวิชาการ บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

คำอธิบายรายวิชา

รายวิชา ดนตรี ๑
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง/ปี

ศึกษา อธิบาย ระบุ จำแนก เปรียบเทียบทบทวนความสัมพันธ์ของดนตรีที่มีต่อสังคม วิวัฒนาการของดนตรีไทยแต่ละสมัย เสียงร้องและเสียงของเครื่องดนตรี วิเคราะห์ความสัมพันธ์การดำรงชีวิตและดนตรีของแต่ละภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมต่างกัน อธิบายและจำแนกประเภทและวัสดุของเครื่องดนตรี ในวงประเภทต่าง ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน เข้าใจการใช้และดูแลรักษาเครื่องดนตรีไทยและสากลได้อย่างถูกวิธี สามารถแสดงความคิดเห็นที่มีต่ออารมณ์ของบทเพลงที่มีความเร็วของจังหวะ และความดัง - เบาแตกต่างกัน

ปฏิบัติการอ่าน เขียน ร้องโน้ตไทยและสากล ร้องเพลงและใช้เครื่องดนตรีบรรเลงประกอบการร้องเพลงด้วยบทเพลงที่หลากหลายรูปแบบ วิเคราะห์ลีลาของบทเพลงจากความเข้าใจศิลปะลักษณะของดนตรี ประเมินคุณภาพงานดนตรีหรือเพลงที่ฟังจำแนกบทเพลงที่ได้ยินแต่ละประเภท อีกทั้งระบุความเป็นมาและความหลากหลายของดนตรีอาเซียน สร้างสรรค์กิจกรรมการแสดงที่สนใจโดยแบ่งฝ่ายและหน้าที่ให้ชัดเจน นำเสนอตัวอย่างเพลงที่ตนเองชื่นชอบ อภิปรายลักษณะเด่นที่ทำให้งานนั้นน่าชื่นชมอีกด้วย

เพื่อให้ผู้เรียนมีลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และการอยู่ร่วมกันกับคนในสังคม มีคุณธรรม ชยัน อุตุน ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีความคิดสร้างสรรค์ รักความเป็นไทยและรู้จักพอเพียง ภูมิใจในผลสำเร็จของงาน สามารถนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

ตารางวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

หน่วยการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด										
	ศ ๒.๑									ศ ๒.๒	
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑	๒
๑. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย										✓	✓
๒. เครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทย และดนตรีพื้นเมือง				✓					✓		✓
๓. องค์ประกอบของเพลงไทยและเพลงพื้นเมือง		✓			✓	✓		✓			✓
๔. โน้ตไทย : การอ่านและการบันทึก	✓										
๕. การขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน	✓		✓								
๖. การปฏิบัติเครื่องดนตรีไทยและศัพท์สังคีต			✓		✓		✓				
๗. ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีสากล										✓	✓
๘. เครื่องดนตรีสากลและวงดนตรีสากล				✓					✓		✓
๙. องค์ประกอบของดนตรีสากล		✓			✓	✓		✓			✓
๑๐. โน้ตสากล : การอ่านและการบันทึก	✓										
๑๑. การขับร้องเพลงสากลและเพลงไทยสากล	✓		✓								
๑๒. การปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลและศัพท์สังคีต			✓		✓		✓				

แนะนำหนังสือเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานเล่มนี้ มีเนื้อหาที่สอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ สาระที่ ๒ ดนตรี ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ อีกทั้งยังได้เพิ่มเติมความรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเกิดเจตคติที่ดีต่อศิลปะอย่างเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

● มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

เป็นสิ่งที่กำหนดให้นักเรียนรู้และสามารถปฏิบัติได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

● สาระการเรียนรู้

เป็นขอบข่ายเนื้อหาสาระที่นักเรียนจะได้เรียนในหน่วยการเรียนรู้ นั้น ๆ

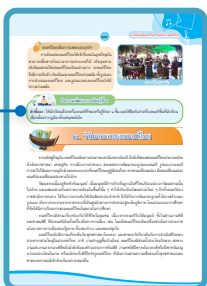
● แนวคิด

เป็นความคิดสำคัญ เป็นแนวในการผูกเรื่องหรือความคิดอื่น ๆ ที่สอดแทรกในเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้

● คำถามกระตุ้นความคิด

เป็นการนำเสนอคำถามกระตุ้นความคิดที่สอดคล้องกับเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์ ระดมสมองในการหาคำตอบหรือแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

● กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าใจ ปฏิบัติ และสร้างสรรค์อย่างมีกระบวนการ เกิดทักษะการเรียนรู้อย่างครบด้าน

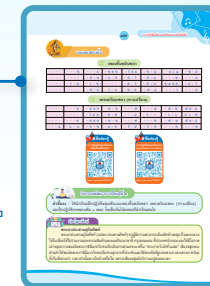

● สรุปสาระสำคัญ

เป็นการสรุปสาระสำคัญท้ายหน่วยการเรียนรู้รูปแบบ Infographic เพื่อให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย และยังสามารถใช้เทคโนโลยี QR CODE เพื่อเข้าถึง และรับชม Motion Graphic ได้อีกด้วย

● มุมความรู้เพิ่มเติม

เป็นการสอดแทรกความรู้ มุมมอง แนวคิด ที่สัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหา ซึ่งผู้เรียนและครูผู้สอนสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการกรรมการเรียนรู้ได้ เช่น มุมเปิดโลกทัศน์, มุมสื่อส่องรู้, มุมนำรู้...สู่อาชีพ, มุมแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม, มุมคำศัพท์เฉพาะ

● กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เหมือนกับในชีวิตจริงอย่างมีระบบ โดยมีขั้นตอนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน

● คำถามพัฒนาทักษะการคิด

เป็นคำถามเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจของนักเรียนหลังจากที่เรียนจบหน่วยการเรียนรู้แล้ว

● โครงงานส่งเสริมการเรียนรู้ด้านดนตรี โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning)

เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำความรู้และทักษะที่ได้จากการเรียนรู้ทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ ค้นคว้า สืบค้น และฝึกทักษะอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑

สารบัญ

หน่วย การเรียนรู้ที่

๑

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

๑

ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน	๒
วิวัฒนาการของดนตรีไทย	๑๓
ปฐมบทดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง	๑๔
สรุปสาระสำคัญ	๑๖
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๗
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๗

หน่วย การเรียนรู้ที่

๒

เครื่องดนตรีไทย วงดนตรีไทย และดนตรีพื้นเมือง

๑๘

หลักการจำแนกประเภทของเครื่องดนตรี	๑๙
เครื่องดนตรีไทย	๒๐
การประสมวงดนตรีไทย	๒๓
เครื่องดนตรีพื้นเมือง	๓๒
การประสมวงพื้นเมือง	๓๓
การใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรี	๓๔
สรุปสาระสำคัญ	๓๗
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๓๘
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๓๘

หน่วย การเรียนรู้ที่

๓

องค์ประกอบของเพลงไทยและเพลงพื้นเมือง

๓๙

เสียงและระบบเสียง	๔๐
เสียงและที่มาของเสียง	๔๑
จังหวะและทำนอง	๔๒
คีตลักษณ์	๔๕
ประเภทของเพลงไทย	๔๙
ประเภทของเพลงพื้นเมือง	๕๑
สรุปสาระสำคัญ	๕๖
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๕๗
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๕๗

หน่วย การเรียนรู้ที่

๔

โน้ตไทย : การอ่านและการบันทึก

๕๘

บรรทัดเพลง วรรคเพลง และห้องเพลง	๕๙
เครื่องหมาย	๖๑
โน้ตตัวเลขและโน้ตตัวอักษร	๖๓
สรุปสาระสำคัญ	๖๕
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๖๖
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๖๖

หน่วย การเรียนรู้ที่

๕

การขับร้องเพลงไทยและเพลงพื้นบ้าน

๖๗

นิยามความหมายของการขับและการร้อง	๖๘
ประเภทของการขับร้อง	๗๐
หลักการปฏิบัติสำหรับการขับร้องเบื้องต้น	๗๑
การขับร้องเพลงไทยเดิม เพลงปลุกใจ เพลงร่ำวง และเพลงเนื้อเดิม	๗๕
การขับร้องเพลงพื้นบ้านภาคกลาง	๗๙
ความรู้เบื้องต้นเรื่องการขับร้องเพลงพื้นเมือง	๘๐
สรุปสาระสำคัญ	๘๒
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๘๓
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๘๓

หน่วย การเรียนรู้ที่

๖

การปฏิบัติเครื่องดนตรีไทยและศัพท์สังคีต

๘๔

การปฏิบัติขลุ่ยเพียงออ	๘๕
การปฏิบัติขิม	๘๘
การปฏิบัติฉาบฉิม	๙๐
ศัพท์สังคีต	๙๒
สรุปสาระสำคัญ	๙๔
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๙๕
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๙๕

หน่วย การเรียนรู้ที่

๗

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีสากล

๙๖

ประวัติศาสตร์ดนตรีสากล	๙๗
วิวัฒนาการของดนตรีสากล	๙๙
อิทธิพลของดนตรีสากลในประเทศไทย	๑๐๔
สรุปสาระสำคัญ	๑๐๗
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๐๘
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๐๘

หน่วย การเรียนรู้ที่

๘

เครื่องดนตรีสากลและวงดนตรีสากล

๑๐๙

หลักการจำแนกประเภทของเครื่องดนตรี	๑๑๐
การประสมวงดนตรีสากล	๑๑๔
การใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรี	๑๑๖
สรุปสาระสำคัญ	๑๑๘
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๑๙
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๑๙

หน่วย
การเรียนรู้ที่

๙

องค์ประกอบของดนตรีสากล

๑๒๑

เสียงและที่มาของเสียง	๑๒๑
จังหวะและทำนอง	๑๒๒
เสียงและระบบเสียง	๑๒๔
คีตลักษณ์	๑๒๗
ประเภทของดนตรีพื้นบ้านและดนตรีร่วมสมัย	๑๒๙
สรุปสาระสำคัญ	๑๓๑
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๓๒
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๓๒

หน่วย
การเรียนรู้ที่

๑๐

โน้ตสากล : การอ่านและการบันทึก

๑๓๓

โน้ตสากล : การอ่านและการบันทึก	๑๓๔
สรุปสาระสำคัญ	๑๔๐
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๔๑
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๔๑

หน่วย
การเรียนรู้ที่

๑๑

การขับร้องเพลงสากลและเพลงไทยสากล

๑๔๒

ประเภทของการขับร้อง	๑๔๓
หลักการปฏิบัติสำหรับการขับร้องเบื้องต้น	๑๔๕
สรุปสาระสำคัญ	๑๔๙
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๕๐
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๕๐

หน่วย
การเรียนรู้ที่

๑๒

การปฏิบัติเครื่องดนตรีสากลและศัพท์สังคีต

๑๕๑

การปฏิบัติเครื่องดนตรี C Major	๑๕๒
การปฏิบัติเบส C Major	๑๕๔
ศัพท์สังคีต	๑๕๖
สรุปสาระสำคัญ	๑๕๘
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	๑๕๙
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๕๙

โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านดนตรีโดยใช้โครงงานเป็นฐาน
(Project-Based Learning) ๑๖๐
บรรณานุกรม ๑๖๒

หน่วยการเรียนรู้ที่

๑

ความรู้เบื้องต้น และข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช ๒๕๕๑

มาตรฐาน ศ ๒.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์
และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดก
ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย
และสากล

ตัวชี้วัด : สิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้

- อธิบายบทบาทความสัมพันธ์และอิทธิพลของดนตรีที่มี
ต่อสังคมไทย (ศ ๒.๒ ม.๑/๑)
- ระบุความหลากหลายขององค์ประกอบดนตรีในวัฒนธรรม
ต่างกัน (ศ ๒.๒ ม.๑/๒)

แนวคิด

ดนตรีไทยเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่อยู่กับวิถีชีวิต
ของมนุษย์ มีความสัมพันธ์กับมนุษย์และมีวิวัฒนาการ
มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการขยายพื้นที่ทาง
วัฒนธรรมดนตรี การสร้างเอกลักษณ์ทางดนตรี
ของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อที่จะแสดงออกถึงความเป็นตัวตน
ของแต่ละพื้นที่

สาระการเรียนรู้

- ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน
- วิวัฒนาการของดนตรีไทย
- ปฐมบทดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง

๒

คำถามกระตุ้น

“นักเรียนคิดว่าการก่อร่างของดนตรีที่ปรากฏอยู่ในชาติไทยเราในปัจจุบัน
เกิดขึ้นมานานเท่าใด และมีอะไรเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดดนตรีบ้าง”

๑. ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ความเป็นมาของคนไทยและดนตรีไทยเกิดขึ้นมาควบคู่กัน เมื่อดนตรีก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมย่อมแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยในการเกิดขึ้นของดนตรี การเปลี่ยนแปลงทางดนตรี และวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์มีมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์อยู่เบื้องหลัง ความรู้เบื้องต้นที่มาของคนไทยเป็นเรื่องสำคัญประการแรกในการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ทางดนตรีไทย ซึ่งก่อนหน้านั้นคนไทยอาศัยอยู่ในอาณาจักรที่ผลัดเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ทั้งอาณาจักรก่อนยุคประวัติศาสตร์ อาณาจักรในยุคที่ได้รับการสร้างบ้านเมืองและมีหลักฐานชัดเจน อาทิ ยุคอาณาจักรสุโขทัย ยุคอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา และยุครัตนโกสินทร์

วงมโหรีสมัยอยุธยา

ดนตรีไทยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่ได้รับการอนุรักษ์และส่งต่อจากบรรพบุรุษ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ดนตรีไทยที่ผ่านระยะเวลาหลายศตวรรษ และดนตรีไทยที่ได้รับใช้คนไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งในพิธีกรรมความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนเป็นเครื่องให้ความบันเทิง ทำให้ในปัจจุบันดนตรีไทยได้รับการยอมรับในระบบการศึกษาไทยมากยิ่งขึ้น และก้าวขึ้นเป็นลำดับจนถึงการเปิดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

เปิดโลกทัศน์

มโหรีเที เครื่องดนตรีเก่าแก่ในดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นกลองทำด้วยสำริด หน้ากลองมักมีรูปพระอาทิตย์และกบ ในอดีตใช้ตีประกอบพิธีกรรมเพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

๓

การเรียนการสอนดนตรีไทย

ความรู้เชิงลึกในบริบทสังคมและดนตรีไทย
จึงเป็นเรื่องเปิดกว้างและเป็นสิ่งจำเป็นลำดับต้นสำหรับ
ผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้โดยหวังสร้างพื้นฐานทาง
ดนตรีไทยที่แข็งแรง “คนไท” ที่เป็นพี่น้องกับ “คนไทย”
ในประเทศไทยเป็นชาติพันธุ์ร่วมบรรพบุรุษเดียวกัน
และได้รับการยอมรับว่ามีความสัมพันธ์กันทางเชื้อชาติ
ดนตรีของคนไทและคนไทยก็ย่อมมีความสัมพันธ์กัน

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาแต่ตัวดนตรีโดยไม่ศึกษาควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์จะทำให้มองไม่เห็นความซับซ้อน
และวิวัฒนาการทางดนตรีที่เป็นแม่บทส่งอิทธิพลต่อดนตรีไทยในปัจจุบัน ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็น ไท หรือไทย ดนตรี
ล้วนเป็นสิ่งเติมเต็มชีวิตให้มีสุนทรีย์ด้วยกันทั้งนั้น เครื่องดนตรีบางชนิดยังสามารถแสดงร่องรอยทาง
ประวัติศาสตร์ให้เห็นถึงการเดินทางของดนตรีจากอดีตสู่ปัจจุบัน และเป็นทิศทางในการคาดการณ์ถึงอนาคตได้
ดนตรีไทยจึงเป็นความรู้ที่ไม่สามารถยืนอยู่ด้วยสังกัดลักษณะใดเท่านั้น แต่ต้องอยู่ควบคู่กับนานาความรู้ที่เป็น
ปัจจัยเกื้อหนุนให้ดนตรียังคงมีชีวิตจนถึงทุกวันนี้

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

อาณาจักรไทแต่ครั้งอดีตกาลมีการปกครองเป็นแว่นแคว้น มีระบอบการปกครองแบบชนเผ่า มีประมุข
มีการสร้างเมืองหลวง การปกครองอ้างอิงตามการปกครองของจีนโบราณ บรรพบุรุษของคนไทและคนไทย
สมัยสุโขทัยเคยเป็นพสกนิกรชนกลุ่มน้อยตั้งถิ่นฐานอยู่ในราชอาณาจักรจีนสมัยโบราณ (ยรรยง จิระนคร,
๒๕๕๖) และอพยพลงมาตั้งแคว้นแถบพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไท
กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์

กลุ่มชาติพันธุ์ไทน้อย
กระจายตัวอยู่ทางฝั่งตะวันออก
ของแม่น้ำโขง ทั้งในลาว
และเวียดนาม

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่
กระจายตัวอยู่ทางตะวันตก
ฝั่งลุ่มแม่น้ำอิรวดี สาละวิน
และพรหมบุตร

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยสยาม
อาศัยอยู่หนาแน่น บริเวณ
ลุ่มแม่น้ำยม น่าน เจ้าพระยา
แม่กลอง เพชรบุรี ตลอดจน
ที่ราบลุ่มทะเลสาบสงขลา

อาณาจักรที่เป็นรัฐโบราณของประเทศไทย ทั้งเกิดก่อนอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรร่วมสมัย
เดียวกันนั้น มีทั้งหลักฐานทางโบราณคดี ดำนา นินทานพื้นบ้าน และบันทึกจากราชสำนักจีน ระบุไว้ว่าอาณาจักร
ของคนไทเริ่มต้นขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ โดยมีการสถาปนาอำนาจเป็นรัฐเกิดขึ้น เช่น อาณาจักรทวารวดี
อาณาจักรละโว้ อาณาจักรเจนละ อาณาจักรศรีโคตรบูร อาณาจักรโยนกเชียงแสน และเนื่องจากอาณาจักรต่าง ๆ
ที่กล่าวมานี้เป็นอาณาจักรของคนไท ที่เป็นบรรพบุรุษของคนไทยสยามในปัจจุบัน การดนตรีย่อมนับได้ว่า
เป็นมรดกที่กลุ่มคนในรัฐไทโบราณใช้สอย ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถนำมาถ้อยถึงวิวัฒนาการทางดนตรีของไทยได้

๔

ยุคที่มีการค้นพบเครื่องดนตรี อาทิ กลองทัด แคน มโหระทึก ก่อนการสร้างอาณาจักรสุโขทัยตามที่พระยาอนุมานราชธน กราบพูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ตอนหนึ่งมีความถึงเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า มโหระทึก ไว้ว่า

“...คำว่า มโหระทึก โดยมโหระ อาจเป็นคำสันสกฤต ส่วนเสียงพยางค์หลังอาจเป็นภาษาพื้นเมืองเป็นคำผสมกัน ที่ข้าพเจ้าเดาเช่นนี้ เพราะคำว่ามโหระทึกเสียงคำหลังเป็นเสียงดังของกลองชนิดนั้น เป็นพวกอีกทีก และกลองอย่างนั้นก็เป็นของชนชาตินับถือกลองบรอนซ์ ในสมัยเหล็กก็อยู่บ่อย ๆ...”

จากการไขคำถามของพระยาอนุมานราชธน เป็นเหตุผลที่เชื่อได้ว่าคนไทยมีบรรพบุรุษมีที่มาจากทางตอนใต้ของจีน และหลักฐานทางดนตรีเป็นเหตุช่วยยืนยันว่า **มโหระทึก** เป็นเครื่องดนตรีโบราณที่มีอายุหลายพันปีนั้น เป็นกลองหน้าเดียว ทำจากโลหะทั้งใบ โลหะที่นำมาใช้หล่อมโหระทึก ได้แก่ ทองแดง ตะกั่ว และดีบุก เป็นเครื่องดนตรีที่พบตั้งแต่สมัยยุคโลหะตอนปลาย อายุราว ๒,๕๐๐ ปี พบทั่วไปในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มโหระทึกในประเทศไทยใช้ไม้ตี ๒ อัน ตรงปลายหุ้มด้วยผ้า เย็บด้วยด้าย ในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งในเครื่องประโคมสำคัญในพระราชพิธีในราชสำนักไทย

▲ มโหระทึก

การแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ โดยในวิชาประวัติศาสตร์นิยมยึดเอายุคเริ่มต้นของยุคประวัติศาสตร์ไทย ด้วยสาเหตุจากการที่มีภาษาเขียนและรูปแบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้น จากหลักฐานที่ว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นผู้คิดค้นประดิษฐ์อักษรไทยจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการนับอาณาจักรสุโขทัยเป็นยุคแห่งการเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทย และได้มีการแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ไว้จากการก่อตั้งอาณาจักรและการล่มสลายของอาณาจักร ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์

มโหระทึกในพระราชพิธี

ยุคประวัติศาสตร์

สมัยสุโขทัย

สุโขทัย มีความหมายว่า รุ่งอรุณแห่งความสุข ได้รับการสถาปนาในพุทธศักราช ๑๗๖๒ ปฐมกษัตริย์คือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งเป็นปฐมวงศ์แห่งราชวงศ์พระร่วง หลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศิลาจารึก ได้ระบุเกี่ยวกับเครื่องดนตรีและการดนตรีในสมัยสุโขทัยในศิลาจารึกวัดพระยืน พ.ศ. ๑๙๑๓ ไว้ตอนหนึ่งว่า

๕

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

“ตีพาทย์ดังพินฆ้อง กลองปี่สรโน พิสนธูชัย ทะเทียด กาทล แครสังข์มาน กังสดาล มรทงศ์ ดงเดือดเสียงเลิศ เสียงก้อง อีกทั้งคนร้องไห้อื้อ”

ความตอนนี้นำถึงการบรรยายขบวนแห่รับการมาของพระเถระและพระบรมสารีริกธาตุจากสุโขทัย เพื่อไปยังเมืองเชียงใหม่หรือนครพิงค์ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๕ : ๓๖-๓๗)

ดนตรีไทยในสมัยสุโขทัย มีการบรรยายในแนวทางที่มีลักษณะเป็นการขับลำนำ และร้องเล่นกันอย่างพื้นเมือง หลักฐานเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทยในสมัยนี้ ปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วงที่แต่งในสมัยสุโขทัย ได้แก่ แคร สังข์ มโหระทึก ฆ้อง กลอง ฉิ่ง แฉ่ง (ฉาบ) บัณเฑาะว์ พิณ ซอพุงตอ (สันนิษฐานว่าคือ ซอสามสาย) ปี่ไฉน ระฆังและกังสดาล เป็นต้น มีความตอนหนึ่งว่า

“พื้นฆ้องกลองแตรสังข์ระฆังกังสดาลมโหระทึกก็กก้องทำนุกติ”

เครื่องดนตรีหลายชนิดได้รับอิทธิพลสืบเนื่องมาจากยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัย และบางชนิดได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ ทั้งมาในรูปแบบการค้าขายแลกเปลี่ยน การเข้ามาของศาสนา และลัทธิความเชื่อ ลักษณะการผสมวงดนตรี ก็ปรากฏหลักฐานทั้งในศิลาจารึกและหนังสือไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึง “เสียงพาทย์เสียงพิน” ซึ่งจากหลักฐานที่กล่าวนี้ สันนิษฐานว่าวงดนตรีไทยในสมัยสุโขทัยมีดังนี้

๑. วงบรรเลงพิณ มีผู้บรรเลง ๑ คน ทำหน้าที่ตีตีพิณและขับร้องไปด้วยเป็นลักษณะของการขับลำนำ
๒. วงขับไม้ ประกอบด้วยผู้บรรเลง ๓ คน คือ คนขับลำนำ ๑ คน คนสีซอสามสายคลอเสียงร้อง ๑ คน และคนโหวดบัณเฑาะว์ให้จังหวะ ๑ คน
๓. วงปี่พาทย์ เป็นลักษณะของวงปี่พาทย์เครื่อง ๕ มี ๒ ชนิด คือ
 - ๓.๑ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา ประกอบด้วยเครื่องดนตรีชนิดเล็กๆ จำนวน ๕ ชิ้น คือ ๑. ปี่ ๒. กลองชาตรี ๓. ทับ (โทน) ๔. ฆ้องคู่ และ ๕. ฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี (เป็นละครเก่าแก่ที่สุดของไทย)
 - ๓.๒ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก ประกอบด้วย เครื่องดนตรีจำนวน ๕ ชิ้น คือ ๑. ปี่ใน ๒. ฆ้องวง (ใหญ่) ๓. ตะโพน ๔. กลองทัด และ ๕. ฉิ่ง ใช้บรรเลงประโคมในงานพิธีและบรรเลงประกอบการแสดงมหรสพต่าง ๆ จะเห็นว่า วงปี่พาทย์เครื่องห้าในสมัยนี้ยังไม่มีระนาดเอก
๔. วงมโหรี เป็นลักษณะของวงดนตรีอีกแบบหนึ่งที่นำเอาวงบรรเลงพิณกับวงขับไม้มาผสมกันเป็นลักษณะของวงมโหรีเครื่องสี่ เพราะประกอบด้วยผู้บรรเลง ๔ คน คือ ๑. คนขับลำนำ และตีกรับพวงให้จังหวะ ๒. คนสีซอสามสายคลอเสียงร้อง ๓. คนตีตีพิณ และ ๔. คนตีทับ (โทน) ควบคุมจังหวะ

← บัณเฑาะว์

๑. มรทงศ์ คือ กลองชนิดสองหน้า มีสายหนังเร้ง หรือในปัจจุบัน คือ ตะโพน
๒. ทะเทียด กลองลักษณะยาว มีสองหน้า คล้ายกลองมลายู
๓. พิสนธูชัย คือ ปี่เสนา หรือเขน มีรากฐานมาจากภาษาเขมร ใช้เรียกปี่ที่ทำจากเขาสัตว์

๔. สรโน คือปี่ที่มีปากลำโพงบาน หรือปี่ไฉน
๕. กาทล คือปี่ที่ทำจากโลหะ มีลักษณะงอน

๖

สมัยอยุธยา

อยุธยาหรือโยธยา เป็นชื่อเมืองที่นำมาจากเมืองในมหากาพย์รามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเมืองของฝ่ายพระราม ผู้เป็นเทวอวตารของพระนารายณ์ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในเรื่องรามายณะ มีอิทธิพลอย่างสูงทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นปัจจัยส่งผลต่อรูปแบบทางนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ตลอดจนผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาอย่างแนบแน่น อาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรที่แสดงให้เห็นการรับคติความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู เข้ามาอย่างมากและมีอิทธิพลต่อรูปแบบการปกครองและศิลปะ ปฐมกษัตริย์คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง)

ความเข้มแข็งและความเจริญรุ่งเรืองของราชอาณาจักรอยุธยา เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่าเป็นศูนย์กลางทางด้านการค้าและศิลปวิทยาการ การเมืองการปกครอง มีการตราพระราชกฤษฎีกาเป็นกฎหมายระเบียบและปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย สมัยนี้ในกฎหมายระเบียบได้ระบุชื่อเครื่องดนตรีไทยเพิ่มขึ้นจากที่เคยระบุไว้ในหลักฐานสมัยสุโขทัย ได้แก่ กระเจี๊ยะ ขลุ่ย จะเข้ และรำมะนา นอกจากนี้ในกฎหมายระเบียบสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) ปรากฏข้อห้ามตอนหนึ่งว่า

“...ห้ามร้องเพลงเรือ เปาขลุ่ย เป่าปี่ สีซอ ตีดกระเจี๊ยะ
ตีดจะเข้ ตีโพนทับ ในเขตพระราชฐาน...”

ซึ่งแสดงว่าสมัยรัตนโกสินทร์ไทยเป็นที่นิยมกันมาก แม้ในเขตพระราชฐานก็มีคนเข้าไปร้องเล่นดนตรีกัน อย่างเอิกเกริก จนกระทั่งพระมหากษัตริย์ต้องทรงออกกฎหมายระเบียบ และปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ เขียนเกี่ยวกับดนตรีไทยปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยกล่าวถึงขบวนแห่เรือยาว ความว่า

“...จำนวนเรือที่มาร่วมขบวนแห่แทนกับความงดงามของน้ำน้ำ หากโสศกประสาธน์
ได้รับความสำราญเสียงก็ก้อง ไพเราะด้วยเสียงแห่ เสียงโห่ และเสียงกระเจี๊ยะ สีซอ...”

ใน พ.ศ. ๒๒๓๓ นายแพทย์ชาวเยอรมัน ชื่อ หมอแกรมเฟอร์ เดินทางมาพร้อมคณะทูตชาวฮอลันดา มาจากปัตตาเวีย (จาการ์ตา) เพื่อเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่น ได้แวะกรุงศรีอยุธยา เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและถวายพระราชสาส์นในสมัยพระเพทราชา โดยใช้เวลาพักอยู่ประมาณ ๑ เดือน จึงได้มีการบันทึกถึงเรื่องราวเหตุการณ์ในอยุธยาตอนหนึ่งความว่า

“...งานศพของชาวสยามที่เป็นชนชั้นสูงศักดิ์นั้นหรูหราพิสดารเหลือที่จะพรรณนา
มีทั้งขบวนเรือแห่ศพ และเรือนั้นกลางที่ก็ประดับประดาด้วยตาดและดินทองทั่วทุกลำ
มีมโหรีปี่พาทย์ฆ้องกลอง ประโคมตลอดทาง...”

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุให้เห็นว่า อยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะ โดยเฉพาะดนตรี ที่ได้ถูกกล่าวถึงและบรรยายด้วยทัศนะของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เนื่องจากมีจำนวนเครื่องดนตรีที่มีรายชื่อเพิ่มจากสมัยสุโขทัย จึงส่งผลโดยตรงต่อการประสมวงดนตรีในยุคกรุงศรีอยุธยา และพัฒนาขึ้นกว่าในสมัยสุโขทัย มีทั้งปี่พาทย์ การขับไม้ เครื่องสาย มโหรี วงดนตรีที่มีการประสมวงเพิ่มเติมจากสมัยสุโขทัย คือ

๗

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

๑. วงปี่พาทย์

สมัยนี้ยังคงเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย แต่มีระนาดเอกเพิ่มขึ้น ดังนั้น วงปี่พาทย์เครื่องห้าในสมัยนี้ประกอบด้วยเครื่องดนตรีคือ

- ❑ ระนาดเอก
- ❑ ปี่ใน
- ❑ ข้องวง (ใหญ่)
- ❑ กลองทัด (ใบเดียว)
- ❑ ตะโพน
- ❑ ฉิ่ง

๒. วงมโหรี

พัฒนามาจากวงมโหรีเครื่องสี่ในสมัยสุโขทัยเป็นวงมโหรีเครื่องหก เพราะได้เพิ่มเครื่องดนตรีเข้าไปอีก ๒ ชิ้น คือ ขลุ่ย และรำมะนา ทำให้วงมโหรีในสมัยนี้ประกอบด้วยเครื่องดนตรีจำนวน ๖ ชิ้น คือ

- ❑ ซอสามสาย
- ❑ กระเจี๊ยะ (ใช้แทนพิณ)
- ❑ ทับ (โทน)
- ❑ รำมะนา
- ❑ ขลุ่ย
- ❑ กรับพวง

สมัยกรุงธนบุรี

เนื่องจากในสมัยนี้เป็นช่วงระยะเวลาอันสั้นเพียงแค่ ๑๕ ปี กษัตริย์พระองค์เดียวในยุคสมัยนี้คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประกอบกับเป็นสมัยแห่งการก่อสร้างสร้างเมือง และการป้องกันประเทศเสียส่วนใหญ่ วงดนตรีไทยในสมัยนี้จึงไม่ปรากฏหลักฐานไว้ว่าได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงขึ้น สันนิษฐานว่ายังคงเป็นลักษณะและรูปแบบของดนตรีไทยในสมัยอยุธยา แต่เมื่อบ้านเมืองอยู่ในช่วงพ้นจากภัยสงคราม การดนตรีก็ได้รับการสนับสนุนให้มีส่วนของการบำรุงบ้านเมืองในด้านวัฒนธรรมและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

จดหมายเหตุบันทึกความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี บรรยายเหตุการณ์เมื่อคราวสมโภชพระแก้วมรกต มีใจความสำคัญว่า

“...จะได้แห่พระแก้วเสด็จกลับรับพระแก้วพระบางมาลงเรือประพาส
ดอกสร้อยสักวามโหรีพิณพาทย์ ละครุโขลงพลอยเล่นมาตามกระแสดลมารค...”
“...ปรากฏตามหมายรับสั่งตอนหนึ่งว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พิณพาทย์ไทย
พิณพาทย์มโหรี และมโหรีไทย มโหรีแขก ฝรั่งเศส มโหรีญวน เขมร
ผลัดเปลี่ยนกันสมโภชสองเดือนกับสิบสองวัน...”

จากหลักฐานพอจะทราบได้ว่านอกจากดนตรีไทยแล้ว ดนตรีของต่างชาติก็ร่วมในงานสมโภชพระแก้วมรกต แผ่นดินสมัยธนบุรีจึงเป็นสมัยที่มีความหลากหลายของดนตรี และดนตรีของแต่ละชนชาติก็มีความสำคัญที่ได้เข้าร่วมพิธีสำคัญ ถึงแม้ว่าการดนตรีในยุคนี้จะไม่ได้นำรูปแบบใหม่นอกเหนือจากสมัยอยุธยา ด้วยระยะเวลาที่สั้นและภัยจากสงคราม แต่ว่าการดนตรีก็ไม่ได้เป็นทีละเลย และได้รับการทำนุบำรุงอย่างดียิ่ง

สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อบ้านเมืองได้ผ่านพ้นจากภาวะศึกสงคราม และได้มีการก่อสร้างเมืองให้มั่นคง เป็นปึกแผ่น เกิดความสงบร่มเย็น โดยทั่วไปแล้วศิลปวัฒนธรรมของชาติก็ได้รับการฟื้นฟูทำนุบำรุง และส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางด้านดนตรีไทย ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ภายใต้การนำแห่งสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทั้งทางด้าน นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วิจิตรศิลป์ และวรรณศิลป์ ได้รับการพัฒนาดังต่อไปนี้

รัชกาลที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เป็นยุคแห่งการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อดนตรีไทยมากนัก แต่ในสมัยนี้มีพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์และเรื่องดาหลัง วรรณคดีทั้ง ๒ เรื่อง ตกทอดมาจากสมัยอยุธยาและได้รับพระบรมราชานุญาตให้พระราชนิพนธ์ให้สมบูรณสังผลต่อการละครและโขน ซึ่งมีดนตรีไทยเป็นส่วนร่วมด้วย รูปแบบของดนตรีไทยในสมัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะและรูปแบบตามที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่พัฒนาขึ้นบ้างในสมัยนี้ก็คือการเพิ่มกลองทัดขึ้นอีก ๑ ลูก ในวงปี่พาทย์ ซึ่งแต่เดิมมีแค่ ๑ ลูก พอมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ วงปี่พาทย์มีกลองทัด ๒ ลูก เสียงสูง ลูกหนึ่ง (ตัวผู้) และเสียงต่ำลูกหนึ่ง (ตัวเมีย) และการใช้กลองทัด ๒ ลูก ในวงปี่พาทย์เป็นที่นิยมกันมาจนถึงปัจจุบัน

กลองทัด ▶

รัชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระองค์ทรงมีความสนพระราชหฤทัยในการดนตรีและวรรณศิลป์ พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา และวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์อีกสำนวนหนึ่ง ทางด้านดนตรีทรงเป็นศิลปิน ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในทางดนตรีไทย ทรงเครื่องดนตรีไทยได้ โดยเฉพาะซอสามสาย ซึ่งเป็นซอคู่พระหัตถ์ ชื่อว่า “ซอสามสายฟ้าฟาด” และยังทรงเป็นคีตกวีพระราชนิพนธ์เพลงไทยขึ้นเพลงหนึ่ง คือเพลง “บุหลันลอยเลื่อน” นอกจากนั้นการขับเสภาเล่ากันทานได้รับความนิยมรุ่งเรือง โดยเฉพาะเรื่องขุนช้างขุนแผน การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทยในสมัยนี้ได้มีการนำเอาวงปี่พาทย์มาบรรเลงประกอบการขับเสภาเป็นครั้งแรก และยังมีกลองชนิดหนึ่งเกิดขึ้น โดยดัดแปลงจาก “เปิงมาง” ของมอญ ต่อมาเรียกกลองชนิดนี้ว่า “สองหน้า” ใช้ตีกำกับจังหวะแทนเสียงตะโพนในวงปี่พาทย์ประกอบการขับเสภาทำให้เกิดวงปี่พาทย์เสภา กลองสองหน้านั้น ปัจจุบันนิยมใช้ตีกำกับจังหวะหน้าทับในวงปี่พาทย์ไม่แข็ง

การขับเสภา

รัชกาลที่ ๓

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทั้งการดนตรีและการละครได้เจริญรุ่งเรืองในการอุปถัมภ์ของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ โดยทั้งวังและเรือนของผู้เป็นเจ้านายและขุนนางต่างประกอบกิจกรรมดนตรีและละคร เนื่องจากดนตรีไทยได้รับการอุปถัมภ์ดูแลจากหลากหลายที่ จึงเป็นเหตุให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องดนตรีให้เกิดความสมดุลของเสียงในวงดนตรี วงปี่พาทย์จึงได้พัฒนาขึ้นเป็นวงปี่พาทย์เครื่องคู่ กล่าวคือ มีการประดิษฐ์ระนาดทุ้มมาคู่กับระนาดเอก และประดิษฐ์ฆ้องวงเล็กมาคู่กับฆ้องวงใหญ่ จึงเป็นการสร้างสมดุลของเสียงในวงดนตรีสำหรับเครื่องดนตรีชนิดเครื่องไม่ให้มีเสียงทุ้ม และเสียงของเครื่องดนตรีชนิดเครื่องโลหะให้มีเสียงเล็กแหลม เป็นการสร้างความหลากหลายของสีสันทงดนตรีไทย

▲ ระนาดทุ้ม

▲ ฆ้องวงเล็ก

รัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีพระบรมราชานุญาตให้มีการละเล่นละครหญิงได้ทั่วไป ไม่สงวนไว้แต่ในวัง จึงทำให้มีการฝึกละครหญิงกันอย่างแพร่หลาย เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ต่างนิยมชมชอบที่จะมีดนตรีและละครไว้ที่วังหรือเรือนของตน จึงมีความหลากหลายในวงการดนตรีเกิดขึ้น ตลอดจนการเปรียบเทียบฝีมือของนักดนตรีต่างสังกัด จึงมีการประชันขันแข่งกันเกิดขึ้น วงปี่พาทย์ได้พัฒนาขึ้นเป็นวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ เนื่องจากได้มีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นอีก ๒ ชิ้น โดยเลียนแบบระนาดเอกและระนาดทุ้ม ใช้โลหะทำลูกกระพรวน และทำรางระนาดให้แตกต่างไปจากรางระนาดเอกและระนาดทุ้มเรียกว่า “ระนาดเอกเหล็ก” และ “ระนาดทุ้มเหล็ก” นำมาบรรเลงเพิ่มในวงปี่พาทย์เครื่องคู่ ทำให้ขนาดของวงปี่พาทย์ขยายใหญ่ขึ้น จึงเรียกว่า วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ หนึ่งในสมัยนี้วงการดนตรีไทยนิยมการร้องเพลงส่งให้ดนตรีรับ หรือที่เรียกว่า “การร้องส่ง” จนกระทั่งการขับเสภาที่เคยนิยมกันมาก่อนค่อย ๆ หายไป และการร้องส่งยังเป็นแนวทางให้มีผู้คิดแต่งขยายเพลงของเดิมในอัตราจังหวะสองชั้นให้เป็นเพลงอัตราจังหวะสามชั้น และตัดตอนเป็นอัตราจังหวะชั้นเดียว จนกระทั่งกลายเป็นเพลงเถาในที่สุด

▲ ระนาดเอกเหล็ก

▲ ระนาดทุ้มเหล็ก

๑๐

รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สภาพบ้านเมืองมีการติดต่อกับชาติตะวันตกและรับเอาความรู้จากฝั่งตะวันตกเข้ามาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งทรงเล็งเห็นความเจริญทางวัตถุของอารยประเทศทางตะวันตก ทรงให้พระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปศึกษาความรู้ทางตะวันตก บ้านเมืองได้มีการจัดระเบียบแบบแผนทั้งด้าน การศึกษา การปกครอง การทหาร ทางด้านศิลปะ มีสมเด็จพระอนุชาธิราช สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นผู้นำความรู้จากฝั่งตะวันตก และด้วยตัวพระองค์เองเป็นเลิศทางด้าน ศิลปะไทย จึงได้เกิดความสนพระทัยในการผนวกองค์ความรู้ตะวันตกดัดแปลงให้เข้ากับศิลปะของไทย ได้มีการ ปรับปรุงวงปี่พาทย์ขึ้นใหม่ใช้เพื่อประกอบการละครดึกดำบรรพ์ ต่อมาเรียกว่า “วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์” โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเป็นละครที่ปรับปรุงขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เช่นกัน หลักการปรับปรุงของท่านก็โดยการตัดเครื่องดนตรีชนิดเสียงเล็กแหลมหรือดังเกินไปออก คงไว้แต่ เครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้ม นุ่มนวล กับเพิ่มเครื่องดนตรีบางอย่างเข้ามาใหม่ เครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ประกอบด้วย ระนาดเอก มโหระทึกใหญ่ ระนาดทุ้ม ระนาดทุ้มเหล็ก ขลุ่ย ซออู้ มโหระทึก (ฆ้อง ๗ ใบ) ตะโพน กลองตะโพน และเครื่องกำกับจังหวะ เหมาะสำหรับแสดงในโรงละครหรือสถานที่ปิด เหมือนรูปแบบขนบนิยม ของตะวันตกในการรับชมการแสดงในอาคาร

ละครดึกดำบรรพ์

รัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในการละครและดนตรี และทรงโปรดการพระราชนิพนธ์บทละคร หนังสือ รวมถึงแปลละครตะวันตก ทรงดำเนินพระบรมราโชบายจัดตั้งกรมมหรสพ ให้แยกออกจากกรมโฆษณาหลวง และจัดตั้ง กรมพิณพาทย์ ซึ่งควบคุมดูแลดนตรีโดยเฉพาะ มีการนำเครื่องดนตรีของต่างชาติเข้ามาบรรเลงผสมกับวงดนตรีไทย บางชนิดก็นำมาดัดแปลงเป็นเครื่องดนตรีของไทย ทำให้รูปแบบของวงดนตรีไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การนำ เครื่องดนตรีของประเทศอินโดนีเซีย “อังกะลุง” มาเผยแพร่ ในเมืองไทยเป็นครั้งแรก โดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และการนำดนตรีของต่างชาติเข้ามา บรรเลงผสมในวงเครื่องสายไทย ได้แก่ ขิมของจีน และออร์แกนของฝรั่ง ทำให้วงเครื่องสายไทยพัฒนา รูปแบบของวงไปอีกลักษณะหนึ่ง คือ “วงเครื่องสายผสม”

วงอังกะลุง

๑๑

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

รัชกาลที่ ๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื่องจากเป็นช่วงที่ประเทศไทยอยู่ในยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง และด้วยสภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจ ศิลปะการละครและดนตรีจึงค่อนข้างซบเซา แต่เนื่องจากมีนักดนตรีและศิลปินจำนวนมาก รวมถึงข้าราชการที่ เคยทำงานในกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรียังเป็นกำลังหลักในการอนุรักษ์ดนตรีไทย สถานการณ์ของดนตรี ยังดำรงความราบรื่นอยู่พอสมควร อีกทั้งโดยส่วนพระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยทางด้านดนตรีไทยเช่นกัน พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยไว้ถึง ๓ เพลง คือ เพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง ๓ ชั้น เพลงเขมรลอองค์ เถา และเพลงราตรีประดับดาว เถา ในส่วนของดนตรีไทยนอกพระบรมมหาราชวัง ได้รับการดูแลจากเจ้านาย ตลอดจนขุนนางผู้ใหญ่ได้ให้การอุปถัมภ์และทำนุบำรุงดนตรีไทย ในวังต่าง ๆ มักจะมีวงดนตรีประจำวัง เช่น วงวังบูรพาภิรมย์ วงวังบางขุนพรหม วงวังบางค้อแหลม และวงวังปลายเนิน เป็นต้น

แต่ละวังต่างสรรหาครูดนตรีและนักดนตรีที่มีฝีมือเข้ามาประจำวง มีการฝึกซ้อมกันประจำ บางครั้งก็มีการประกวดประชันกัน จึงทำให้ ดนตรีไทยเจริญเฟื่องฟูเป็นอันมาก จนกระทั่งดนตรีไทยได้รับการบันทึก ในรูปแบบแผ่นเสียง และขยายวงกว้างขึ้นในรูปแบบธุรกิจ ซึ่งเป็น จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางดนตรีในยุคหลัง

▲ แผ่นเสียงดนตรีไทย

รัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ หลังจากทรงขึ้นครองราชสมบัติ จะทรงเสด็จ พระราชดำเนินไปทรงศึกษาและประทับอยู่ในต่างประเทศเกือบตลอดรัชสมัย ทว่าดนตรีและนาฏศิลป์ ในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล กล่าวคือ วิชาดนตรีได้รับการยกย่องให้เข้ามา เป็นส่วนหนึ่งในระบบการศึกษาไทย เนื่องจากได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย ของราชการเป็นแห่งแรก คือ โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ขึ้นตรงต่อกรมศิลปากร ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยมี อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากรเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียน คือ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ เพื่อยกระดับดนตรี และนาฏศิลป์ให้เป็นมาตรฐานความรู้ มีฐานะเป็นที่ยกย่อง ในเวลาต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ

วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง

๑๒

รัชกาลที่ ๙

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถทางด้านดนตรีสากลและศิลปะอย่างสูง ทั้งยังทรงอุปถัมภ์ดนตรีไทยอย่างยิ่งยวด ด้วยเหตุที่ทรงเป็นนักค้นคว้าและทรงเล็งเห็นถึงความเสื่อมไปขององค์ความรู้ทางดนตรีไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์หนังสือโน้ตเพลงไทยออกเผยแพร่ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการวัดมาตรฐานความถี่เสียงดนตรีไทย ซึ่งเป็นคุณแก่วงการดนตรีไทย ที่ทรงให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ และศึกษาความรู้ดนตรีไทยในมิติทางวิชาการ และในรัชสมัยของพระองค์ ได้เริ่มมีการประกาศยกย่องผู้มีความสามารถทางศิลปะเป็นศิลปินแห่งชาติ ซึ่งทางดนตรีไทย นายมนตรี ตราโมท ได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติคนแรก

รัชกาลที่ ๑๐

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคที่ความหลากหลายทางดนตรีจากทั่วทุกมุมโลกได้มาเจอกัน ดนตรีจึงไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงเฉพาะการแสดงเพื่อความบันเทิง แต่ยังถูกนำเข้ามาในระบบการศึกษา ระบบธุรกิจ รวมถึงในระดับที่ทุกคนสามารถเข้าถึงดนตรีไทยอย่างง่ายดาย ดนตรีไทยจึงจำเป็นต้องแสดงบทบาทสำคัญ ทั้งด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาควบคู่กันไป ดังต่อไปนี้

ดนตรีไทยกับหน่วยงานภาครัฐ

ในส่วนของการอนุรักษ์และเผยแพร่ กรมศิลปากร กรมประชาสัมพันธ์ กองดุริยางค์แห่งราชทัณฑ์และตำรวจ มีหน้าที่สำคัญ ในการทำนุบำรุงรักษา และเป็นผู้เผยแพร่กิจกรรมทางดนตรีไทย

วงดนตรีไทยกรมศิลปากร

ดนตรีไทยในระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาได้บรรจุหลักสูตรดนตรีไทยเป็นแขนงวิชาหนึ่งในชั่วโมงเรียนศิลปะในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา และในส่วนอุดมศึกษาหลายสถาบันได้เปิดหลักสูตร ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย การจัดหลักสูตรดนตรีในระดับปริญญาตรีเกิดขึ้นในช่วง ๔ ทศวรรษ โดยแบ่งออกเป็น หลักสูตรที่ศึกษาเพื่อความเป็นเลิศทางการปฏิบัติดนตรี และ หลักสูตรผลิตนิสิตนักศึกษาเพื่อเป็นครูดนตรี นอกจากนี้ ดนตรีไทยยังพัฒนาสู่การเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา อีกด้วย

การเรียนดนตรีในโรงเรียน

๑๓

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

ดนตรีไทยเพื่อการแสดงและธุรกิจ

การดัดแปลงดนตรีไทยให้เข้าถึงคนในยุคปัจจุบัน สามารถสื่อสารกับนานาชาติอารยประเทศได้ เป็นจุดขายเชิงวัฒนธรรมให้แก่ดนตรีไทยเป็นอย่างมาก วงดนตรีไทย จึงมีการปรับตัว เกิดเป็นแนวดนตรีไทยร่วมสมัย ทั้งรูปแบบ การนำเสนอดนตรีไทย และรูปแบบของดนตรีไทยให้มีความร่วมสมัย

วงดนตรีไทยร่วมสมัย

กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๑

คำชี้แจง : ให้นักเรียนเลือกเครื่องดนตรีที่ชอบหรือรู้จักมา ๑ ชิ้น และให้สืบค้นว่าเครื่องดนตรีชิ้นที่นักเรียนเลือกนั้นปรากฏมีมาตั้งแต่ยุคสมัยใด

๒. วิวัฒนาการของดนตรีไทย

จากอดีตสู่ปัจจุบัน ดนตรีไทยเดินทางผ่านกาลเวลานับหลายร้อยปี ปัจจัยที่ส่งผลต่อดนตรีไทยประกอบด้วย ปัจจัยจากศาสนา เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ส่งผลต่อการพัฒนาของรูปแบบดนตรี รูปแบบวงดนตรี การนำไปใช้และการอนุรักษ์ ตลอดระยะเวลาที่ดนตรีไทยอยู่คู่สังคมไทย หากคนเปลี่ยนแปลง สังคมเปลี่ยนแปลง ดนตรีย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

วัฒนธรรมนั้นอยู่ติดตัวกับมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีการย้ายถิ่นฐานไปที่ไหนก็ย่อมนำเอาวัฒนธรรมนั้นไปด้วย และผสมผสานกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้น ๆ ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ ๆ อีกทั้งดนตรีของราชสำนักภาคกลางได้รับการยกระดับให้เป็นศิลปะประจำชาติ จึงได้รับการจัดมาตรฐานทั้งโครงสร้างและรูปแบบ เกิดการกระจายจากภาคกลางที่เป็นศูนย์กลางการปกครองสู่ระดับภูมิภาค โดยผ่านระบบการศึกษา ที่จัดให้มีการเรียนการสอนดนตรีไทยในสถาบันการศึกษา

ดนตรีไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชน เนื่องจากดนตรีรับใช้มนุษย์ ทั้งในส่วนงานพิธีและศาสนพิธี ที่นำดนตรีเป็นทั้งเครื่องมือทางการเมือง เช่น โน้ตดนตรีไทยเป็นเครื่องช่วยในการประกาศนโยบายทางการเมืองของรัฐบาล ทั้งเพลงรา้วและเพลงปลุกใจ

ดนตรีไทยยังมีความเกี่ยวพันกับพุทธศาสนาโดยตรง และศาสนาก็เกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตของประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทย อาทิ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ดนตรีไทยมีส่วนร่วมทั้งประโคมรับพระ-ส่งพระ งานแต่งงานประกอบพิธีรดน้ำสังข์และสร้างบรยากาศในพิธี งานศพใช้ปี่พาทย์นำทางหงส์หรือปี่พาทย์มอญ บรรเลงประโคมในงาน หรือแม้กระทั่งพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ที่เป็นการผสมผสานความเชื่อของทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

๑๔

กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๒

คำชี้แจง : ให้นักเรียนสืบค้นตัวอย่างของดนตรีที่เกิดขึ้นจากปัจจัยที่เกิดจากศาสนา เศรษฐกิจ ชุมชน การเมืองการปกครอง มาหัวข้อละ ๑ ตัวอย่าง

๓. ปฐมบทดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง

ดนตรีในประเทศไทยแบ่งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ แต่ละภาคล้วนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาค แสดงถึงตัวตนของคนภาคนั้น ๆ ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมภาคต่าง ๆ ที่เห็นชัดเจน ได้แก่ เครื่องดนตรีและวงดนตรี ตลอดจนเพลงและการแสดง ทำให้เกิดความหลากหลายของศิลปะในประเทศไทย รูปแบบของดนตรีเป็นตัวบ่งชี้ลักษณะของกลุ่มคนในภาคนั้น ๆ ได้

ดนตรีไทยนอกเหนือจากดนตรีภาคกลางแบบราชสำนักแล้ว ยังมีดนตรีพื้นบ้านภาคกลางที่น่าสนใจ ที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเล่นกลองยาว หรือการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ล้วนแล้วแต่เป็น ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สร้างสรรค์เอาไว้เป็นมรดกทางดนตรีทั้งสิ้น

ดนตรีภาคกลาง ในรูปแบบวัฒนธรรมหลัก

ภาคกลางเป็นดินแดนที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองเป็นจำนวนมาก จึงเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนมากมายหลายกลุ่ม ประกอบกับเป็นเขตที่อยู่ใกล้เมืองหลวง เขตความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาการที่ก้าวหน้าเป็นอย่างมาก จึงทำให้ดนตรีแบบแผนมีอิทธิพลต่อดนตรีพื้นบ้านด้วย ดนตรีพื้นบ้านภาคกลางจึงได้รับการดูแลจากทั้งราชสำนัก และหน่วยงานของรัฐ บางส่วนได้รับการพัฒนาจนเป็นการแสดงหลักของชาติ เช่น พัฒนาจากรำโทนเป็น รำวงมาตรฐาน มีการกำหนดรูปแบบเพลงและทำนองที่เป็นระเบียบมาตรฐาน หรือการแสดงชุดรำเถิดเทิง ที่ได้รับการพัฒนามาจากรำกลองยาวของพื้นบ้าน

ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ

ภาคเหนือมีพื้นที่ครอบคลุม ๙ จังหวัด รวมเรียกดินแดนแถบนี้ว่า “ล้านนา” ลักษณะของดนตรีพื้นเมือง ล้านนาจะมีสำเนียงเพลงที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ มีสำเนียงไพเราะ อ่อนหวาน นุ่มนวล ไปร้องสบาย และเนิบช้า แต่ก็มีการบรรเลงดนตรีที่มีจังหวะตื่นเต้นและคึกคัก

ชุดว่าเงี้ยว

๑๕

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือที่สำคัญ ได้แก่ สะล้อ ซึง ปี่จุม ปี่แน กลองตึงโนง กลองตะโล้ดโป๊ด กลองสะบัดชัย เป็นต้น
วงดนตรีภาคเหนือที่สำคัญ ได้แก่ วงสะล้อ ซอซึง วงปี่จุม วงกลองแอว วงกลองสะบัดชัย เป็นต้น

วงกลองสะบัดชัย

ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคหนึ่งของประเทศไทยที่มีพื้นที่กว้าง การที่ภาคอีสานมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านมีความแตกต่างไปด้วย ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสานมีสำเนียงที่เรียบง่าย มีจังหวะและทำนองที่สนุกสนาน

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคอีสานที่สำคัญ ได้แก่ พิณ แคน โหวด โปงลาง พิณโห ซอกันตรึม กลองหาง เป็นต้น
วงดนตรีภาคอีสานที่สำคัญ ได้แก่ วงโปงลาง วงกันตรึม วงแคน วงพิณ วงลำเพลิน เป็นต้น

วงโปงลาง

ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้

ภาคใต้มีผู้คนจำนวนมากเผ่าพันธุ์และมีหลายกลุ่ม ในอดีตมีการติดต่อค้าขาย มีความสัมพันธ์กับ อินเดีย จีน ชาว-มลายู จึงส่งผลให้ดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ได้รับอิทธิพลมาจากดินแดนใกล้เคียงหลายเชื้อชาติ จนเกิดการผสมผสานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะในเรื่องการเน้นจังหวะและลีลาที่เร่ร่อน หนักแน่น และคึกคัก

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ที่สำคัญ ได้แก่ ข้องคู่ ทับ กลองโนรา กลองชาตรี เป็นต้น
วงดนตรีภาคใต้ที่สำคัญ ได้แก่ วงปี่พาทย์ชาตรี วงกาหลอ วงรองเง็ง วงดนตรีโนรา เป็นต้น

วงรองเง็ง

กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๓

คำชี้แจง : นักเรียนช่วยกันค้นคว้าเครื่องดนตรีภาคกลาง ในรูปแบบวัฒนธรรมหลัก เครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ เครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน และเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ ให้ได้มากที่สุด พร้อมจัดทำเป็นสมุดบันทึกเครื่องดนตรี

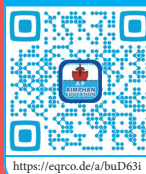
๑๖

สรุปสาระสำคัญ

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

สรุปสาระสำคัญ

<https://eqrco.de/a/buD63i>

ดนตรีไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

ค้นพบเครื่องดนตรี มโหระทึก เป็นกลองหน้าเดียวในยุคโลหะตอนปลาย

ยุคประวัติศาสตร์

สมัยสุโขทัย

ดนตรีเป็นลักษณะการขับ
ลำนำร้องเล่นกันอย่างพื้นเมือง

สมัยอยุธยา

ดนตรีเป็นที่นิยมทั้งปี่พาทย์และ
มโหรีมีจำนวนเครื่องดนตรีเพิ่มจาก
สมัยสุโขทัย เช่น ระนาดเอก

สมัยกรุงธนบุรี

วงดนตรียังคงรูปแบบจากสมัย
อยุธยา

สมัยรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑ : มีการเพิ่มกลองทัดอีก ๑ ลูก

รัชกาลที่ ๒ : เกิดกลองใหม่ชื่อว่า กลองสองหน้า และเกิดวงปี่พาทย์เสภา

รัชกาลที่ ๓ : พัฒนาระนาดทุ้ม ข้องวงเล็ก และวงปี่พาทย์เครื่องคู่

รัชกาลที่ ๔ : พัฒนาระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

รัชกาลที่ ๕ : เกิดวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์

รัชกาลที่ ๖ : พัฒนาอังกะลุง และมีการตั้งกรมพิณพาทย์

รัชกาลที่ ๗ : ขุนนางผู้ใหญ่ให้การอุปถัมภ์ดนตรีไทยและการประชันวงดนตรีตามวังต่าง ๆ

รัชกาลที่ ๘ : จัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ในปัจจุบัน)

รัชกาลที่ ๙ - ปัจจุบัน : ดนตรีไทยอยู่ในระบบการศึกษาทั้งภาครัฐและหน่วยงานต่าง ๆ

ประมทดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง

ดนตรีภาคกลางในรูปแบบวัฒนธรรมหลัก

ดนตรีพื้นบ้านภาคกลางได้รับการดูแลจากราชสำนักและหน่วยงานของรัฐ

ดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ

มีสำเนียงทั้งในรูปแบบที่ไพเราะ อ่อนหวานและตื่นเต้น คึกคัก

ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน

มีสำเนียงเรียบง่าย สนุกสนาน

ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้

มีการผสมผสานสำเนียงหลากหลายเชื้อชาติ มีจังหวะเร่ร่อน หนักแน่น

วิวัฒนาการของดนตรีไทย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา
รูปแบบดนตรี ได้แก่ ศาสนา เศรษฐกิจ
การเมืองการปกครอง

๑๗

ความรู้เบื้องต้นและข้อควรรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

“ยุคสมัยทางดนตรี”

ขั้นที่ ๑ การกำหนดและเลือกหัวข้อ

นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๔-๕ คน จับสลากยุคสมัยทางดนตรีของไทย (ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัย
สุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัย ร.๑ สมัย ร.๒ สมัย ร.๓ สมัย ร.๔ สมัย ร.๕ สมัย ร.๖ สมัย ร.๗
สมัย ร.๘ สมัย ร.๙ และสมัยปัจจุบัน)

ขั้นที่ ๒ การวางแผน

นักเรียนร่วมกันหาข้อมูลและสืบค้นดนตรีที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย

ขั้นที่ ๓ การปฏิบัติงาน

นักเรียนแต่ละกลุ่มนำข้อมูลมาวิเคราะห์ อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน พร้อมทั้ง
ช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้ในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Mapping)

ขั้นที่ ๔ การนำเสนอผลงาน

นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงาน โดยครูจับสลากลำดับการออกมานำเสนอจนครบทุกกลุ่ม
เมื่อจบการนำเสนอให้นักเรียนและครูช่วยกันซักถามตอบข้อสงสัย และนักเรียนทุกกลุ่มร่วมกันอภิปราย
แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งอภิปรายสรุปผลร่วมกัน

คำถามพัฒนาทักษะการคิด

- ๑ อารยธรรมใหญ่ ๒ อารยธรรมในทวีปเอเชีย ที่มีอิทธิพลต่ออารยธรรมไทย ทั้งศิลปะ ดนตรี
นาฏศิลป์ คืออารยธรรมใด
- ๒ เครื่องดนตรีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีลักษณะคล้ายกลอง ทำจากโลหะสำริด พบทั่วไป
ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือเครื่องดนตรีใด
- ๓ เครื่องดนตรีที่พบในสมัยสุโขทัยมีอะไรบ้าง
- ๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีเครื่องดนตรีหรือเหตุการณ์สำคัญ
ทางดนตรีใดที่เกิดขึ้นบ้าง
- ๕ เหตุใดดนตรีพื้นเมืองแต่ละภาคจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน